

- سرشناسه : اعرافی، علیرضا، ۱۳۳۸ -
- عنوان و نام پدیدآور : مکاسب محرمه / علیرضا اعرافی؛
تقریر احمد عابدین زاده.
- مشخصات نشر : قم: مؤسسه اشراق و عرفان، ۱۳۹۹.
- مشخصات ظاهری : ج.
- شابک : دوره: ۸-۶-۹۵۶۹۱-۹۵۸-۶۰۰-۹۷۸؛
ج ۱۵: ۳-۳۵-۸۵۴۲-۶۰۰-۹۷۸؛ ۴۵۰۰۰۰ ریال.
- یادداشت : کتابنامه؛ همچنین به صورت زیرنویس.
- مندرجات : ج ۱. اعیان نجس ۱- ج ۲. اعیان نجس ۲- ج ۳. داد و ستد
با کالاهای دارای منفعت حرام. - ج ۴. محرمات علوم ۱-
ج ۵. محرمات علوم. - ج ۶. محرمات هنر. - ج ۷. محرمات
هنر ۲- ج ۸. محرمات ورزش و بازی. ج ۹. محرمات روابط
میان فردی ۱- ج ۱۰. محرمات روابط میان فردی ۲- ج ۱۱.
محرمات روابط میان فردی ۳- ج ۱۲. محرمات روابط میان
فردی ۴- ج ۱۳. محرمات سیاست. ج ۱۴. محرمات تجاری
و اداری. ج ۱۵. اخذ اجرت برای واجبات.
- شناسه افزوده : عابدین زاده، احمد، ۱۳۵۴ -
- موضوع : معاملات (فقه)
- موضوع : *Transactions (Islamic law)
- موضوع : کسب و کار حرام
- موضوع : *Business, Illicit
- رده بندی کنگره : ۶م الف / BP1۹۰
- رده بندی دیویی : ۲۹۷ / ۳۲۷
- شماره کتابشناسی ملی : ۴۳۰۳۳۳۷

علیرضا عرفانی

مکاسب محرّمه ۱۵

اخذ اجرت برای واجبات

تقریر: احمد عابدین زاده

نشر اشراق و عرفان

مکاسب محرّمه ۱۵ (اخذ اجرت برای واجبات)

علیرضا اعرافی

تقریر ..... احمد عابدین زاده
ناشر ..... مؤسسه اشراق و عرفان
ویراستار ..... احمد رمضانی
امور هنری ..... حمید بهرامی
نوبت و تاریخ چاپ ..... اول/تابستان ۱۳۹۹
لیتوگرافی، چاپ و صحافی ..... سازمان چاپ اِسرائ
شمارگان ..... ۱۰۰۰ نسخه
قیمت ..... ۴۵۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای مؤسسه اشراق و عرفان محفوظ است

ISBN: 978-600-8542-35-3

www.eshragh-erfan.com

تلفن: ۰۲۵-۳۷۷۴۸۵۴۰

info@eshragh-erfan.com

نمابر: ۰۲۵-۳۷۷۴۸۵۴۱

آدرس: ایران، قم، خیابان معلّم، معلّم ۸، کوچه شهید محقق، پلاک ۵۹

فهرست

سخن مؤسسه	۱۵.....
پیش‌گفتار	۱۷.....
مقدمه	۲۳.....

فصل اول: کلیات / ۲۵

۱. بیان مسئله	۲۵.....
الف) طرح استطرادی تکسب با مستحبات ذیل واجبات	۲۵.....
ب) مقایسه شیوه طرح نوع پنجم با نوع چهارم	۲۵.....
ج) انواع گوناگون کسب درآمد در دایره بحث	۲۷.....
د) تقسیمات واجبات	۲۸.....
۲. پیشینه بحث	۳۰.....
الف) فقه امامیه	۳۰.....
یک. فقهای متقدم	۳۰.....
دو. فقهای متأخر	۳۲.....
سه: فقهای معاصر	۳۶.....

۴۱.....	خلاصه اقوال فقهای امامیه
۴۳.....	ب) فقه عامه
۴۳.....	یک. فقه حنفی
۴۴.....	دو. فقه مالکی
۴۴.....	سه. فقه شافعی
۴۵.....	چهار. فقه حنبلی
۴۶.....	خلاصه اقوال فقهای عامه

فصل دوم: بررسی ادله حرمت تکسب با واجبات/ ۴۹

۵۰.....	محور اول: تنافی وجوب عمل با اخذ اجرت
۵۰.....	۱. مقهور بودن واجبات
۵۲.....	۲. مالکیت خداوند متعال بر واجبات
۵۶.....	۳. حق الزامی خداوند متعال در واجبات
۵۷.....	۴. مدیون بودن عبد به مولای در واجبات
۵۹.....	۵. غیرقابل حصول بودن عمل برای مستأجر در واجبات
۶۱.....	۶. فقدان منفعت یا مالکیت آن از جانب مستأجر
۶۲.....	۷. تنافی عرفی میان ادای وظیفه و اخذ اجرت
۶۴.....	۸. لغو بودن عقد برای واجبات
۶۵.....	۹. مالیت نداشتن واجبات
۶۵.....	حاصل بحث در تنافی وجوب با اخذ اجرت
۶۶.....	محور دوم: تنافی عبادی بودن عمل با اخذ اجرت
۶۷.....	نکاتی درباره کارهای تعبدی
۶۷.....	۱. لزوم و کفایت قصد قربت در عبادات

۶۷.....	۲. مراتب قصد قربت در عبادات
۷۲.....	۳. جایگاه قصد قربت در مبادی فعل ارادی
۷۳.....	۴. قصدهای منافی اخلاص
۷۴.....	تقریر دلیل
۷۴.....	بررسی استدلال
۷۴.....	۱. جامع و مانع نبودن دلیل
۷۵.....	۲. عدم منافات اجاره با قصد قربت
۹۸.....	جمع بندی بررسی ادله حرمت اخذ اجرت بر واجبات

فصل سوم: اخذ اجرت برای واجبات صناعیه/ ۱۰۱

۱۰۱.....	مقدمات بحث
۱۰۲.....	۱. مقصود از واجبات صناعیه
۱۰۳.....	۲. قاعده حفظ نظام، مبنای وجوب کفایی واجبات صناعیه
۱۰۴.....	۳. وجود ادله خاص برای وجوب بعضی حرفه ها
۱۰۴.....	۴. قوام واجبات نظامیه بر جواز اخذ مزد
۱۰۴.....	۵. وظیفه محوری در نظام ایده آل اقتصاد اسلامی
۱۰۵.....	۶. پیشینه بحث و دیدگاه های فقها
۱۰۸.....	خلاصه دیدگاه های فقها
۱۰۹.....	بررسی ادله جواز اخذ اجرت در واجبات صناعی
۱۰۹.....	۱. جواز اخذ اجرت برای مطلق واجبات
۱۱۰.....	۲. جواز اخذ اجرت برای واجبات توصلی
۱۱۰.....	۳. جواز اخذ اجرت برای واجبات توصلی کفایی

۴. جواز اجرت برای واجبات توصلی کفایی در صورت اقدام دیگران ..... ۱۱۱.
۵. جواز اخذ اجرت برای واجبات کفایی با عناوین عامه ..... ۱۱۱.
۶. تخصیص حرمت در واجبات صناعی ..... ۱۱۳.
- وجوه تخصیص حرمت ..... ۱۱۳.
۷. جواز اخذ اجرت، مقتضای قاعده حفظ نظام ..... ۱۱۷.
- نکاتی درباره قاعده «وجوب حفظ نظام» ..... ۱۱۸.
- بررسی استدلال ..... ۱۲۰.
۸. مشروط بودن وجوب واجبات صناعی به اخذ مزد ..... ۱۲۲.
۹. جواز اخذ اجرت در واجبات غیري ..... ۱۲۴.
- بررسی دلیل ..... ۱۲۵.
۱۰. جواز اخذ اجرت در واجبات تبعی ..... ۱۲۷.
- مفاد قاعده حفظ نظام، وجوب حفظ یا حرمت اخلاص ..... ۱۲۷.
- بررسی استدلال ..... ۱۲۸.
۱۱. قاعده وجوب تعاون اجتماعی ..... ۱۲۹.
۱۲. تعلق مزد به حاصل فعل در واجبات نظامیه ..... ۱۳۰.
۱۳. تعلق مزد به مقدمات کار در واجبات نظامیه ..... ۱۳۱.
- جمع بندی ادله ..... ۱۳۲.
- فروع ادله و حکم اخذ اجرت بر واجبات صناعی ..... ۱۳۳.

فصل چهارم: اخذ اجرت برای ساماندهی اموال یتیم / ۱۳۵

- مقدمات بحث ..... ۱۳۵.
۱. بیان مسئله ..... ۱۳۶.
۲. نکاتی درباره اجرت اداره اموال یتیم ..... ۱۳۶.

۱۳۷.....	۳. پیشینه بحث
۱۳۹.....	وجوه جواز اخذ اجرت برای اداره اموال یتیم
۱۴۰.....	۱. جواز اخذ اجرت بر مطلق واجبات
۱۴۰.....	۲. جواز اخذ اجرت بر واجبات توصلی
۱۴۰.....	۳. تخصیص قاعده حرمت اخذ اجرت بر واجبات
۱۴۰.....	بررسی استدلال
۱۴۱.....	۴. خروج تخصصی از اجرت واجبات
۱۴۳.....	بررسی استدلال

فصل پنجم: استیجار برای نیابت در عبادات / ۱۴۷

۱۴۸.....	مقدمات مسئله
۱۴۸.....	الف) بیان مسئله
۱۵۱.....	ب) ماهیت نیابت
۱۵۳.....	ج) پیشینه بحث
۱۵۸.....	بررسی توجیهاات مسئله
۱۵۸.....	۱. تعلق اجرت به عنوان نیابت، نه عبادت
۱۵۹.....	بررسی استدلال
۱۶۳.....	۲. الداعی علی الداعی
۱۶۴.....	۳. جایگزینی قصد امروفاى به عقد
۱۶۵.....	۴. استثنای نیابت از حرمت اخذ اجرت بر عبادات
۱۶۶.....	بررسی استدلال
۱۶۸.....	جمع بندی حکم استیجار برای نیابت در عبادات

جواز استیجار در صورت علیت قصد الاهی برای قصد اجرت ۱۶۸

فصل ششم: اخذ اجرت برای اذان / ۱۷۱

الف) مقدمات بحث.....	۱۷۱
ب) روایات منع اخذ اجرت برای اذان.....	۱۷۵
۱. روایت زید بن علی <small>رضی الله عنه</small>	۱۷۵
بررسی سندی.....	۱۷۶
بررسی دلالتی.....	۱۸۰
۲. صحیحہ حمران (علایم آخر الزمان).....	۱۸۲
بررسی سندی.....	۱۸۲
بررسی دلالتی.....	۱۸۳
۳. روایت علاء بن سیابة.....	۱۸۴
۴. روایت محمد بن مسلم.....	۱۸۴
۵. روایت سکونی.....	۱۸۵
۶. روایات مستدرک.....	۱۸۶
جمع بندی روایات منع اجرت برای اذان.....	۱۸۸
نتیجه.....	۱۹۰

فصل هفتم: اخذ اجرت برای امامت جماعت / ۱۹۱

ادله حرمت.....	۱۹۳
الف) مقتضای قواعد عامه (حرمت اخذ اجرت برای عبادات).....	۱۹۳
۱. اطلاق قاعده درباره مستحبات تبعدی.....	۱۹۳

۱۹۵	۲. تبعیدی بودن امامت جماعت
۱۹۷	حاصل مقتضای قاعده
۱۹۸	ب) روایات
۱۹۹	جمع‌بندی ادله حرمت اخذ اجرت برای امامت جماعت

فصل هشتم: اخذ اجرت برای تعلیم قرآن کریم/ ۲۰۱

۲۰۱	مقدمات بحث
۲۰۱	۱. رابطه روایات باب با قاعده اخذ اجرت برای واجبات
۲۰۲	۲. حکم تعلیم قرآن کریم
۲۰۲	۳. تعلیم قرآن کریم، توصلی یا تبعیدی؟
۲۰۵	۴. پیشینه بحث
۲۰۵	الف) فقه امامیه
۲۰۶	ب) فقه عامه
۲۰۷	خلاصه نظرات فقها
۲۰۸	بررسی ادله
۲۰۹	یکم: ادله عام
۲۰۹	الف) حرمت اخذ اجرت برای واجبات
۲۱۰	ب) حرمت کسب معلم
۲۱۱	دوم: روایات خاص
۲۱۱	الف) روایات منع مطلق
۲۲۳	ب) روایات تفصیل میان شرط اجرت و عدم شرط
۲۲۶	ج) روایات جواز مطلق
۲۳۰	جمع‌بندی روایات

۲۴۰ ..... حاصل بررسی ادله

فصل نهم: اخذ اجرت برای افتا، تعلیم

و نشر معارف دینی / ۲۴۱

- ۲۴۲ ..... پیشینه بحث
- ۲۴۲ ..... الف) فقه امامیه
- ۲۴۵ ..... ب) فقه عامه
- ۲۴۷ ..... تحلیل پیشینه
- ۲۴۹ ..... بررسی ادله حرمت
- ۲۴۹ ..... یکم: قرآن کریم
- ۲۴۹ ..... الف) آیات عدم درخواست مزد برای تبلیغ از سوی انبیا علیهم السلام
- ۲۷۵ ..... ب) آیه نفر
- ۲۷۶ ..... دوم: روایات منع
- ۲۷۶ ..... ۱. روایت سلیم بن قیس
- ۲۸۱ ..... ۲. روایت ابی خدیجه
- ۲۹۱ ..... ۳. روایت حفص بن غیاث
- ۲۹۲ ..... ۴. روایت یونس بن ظبیان
- ۲۹۴ ..... ۵. روایت حسان معلم
- ۲۹۵ ..... ۶. روایت ابوریع شامی
- ۲۹۶ ..... ۷. روایت مجموعه ورام
- ۲۹۸ ..... ۸. روایت غرر الحکم
- ۲۹۸ ..... ۹. روایت کشف الغمة

۱۰. روایت عوالی اللئالی ۲۹۹
۱۱. مرسله مکارم الأخلاق ۲۹۹
۱۲. روایت کنز العمال ۳۰۰
۱۳. مقطوعه ربیع الأبرار ۳۰۲
۱۴. روایت نشر الدر ۳۰۵
۱۵. حدیث قدسی «علّم مجاناً» ۳۰۵
۱۶. روایت عمران کوفی ۳۰۶
- جمع بندی روایات منع ۳۰۶
- جمع بندی ادله حرمت ۳۱۳
- فروع اخذ اجرت بر تعلیم و تبلیغ معارف دینی ۳۱۴**
۱. عدم اختصاص حکم به تعلیمات واجب دینی ۳۱۴
۲. عدم اختصاص روایات به تعلیم ۳۱۷
۳. عدم اختصاص حکم به حوزه احکام فقهی ۳۱۸
۴. عدم اختصاص کراهت به دریافت مزد با عقد ۳۱۹
۵. عدم اختصاص حکم به انگیزه دنیایی صرف ۳۱۹
۶. عدم کراهت انگیزه‌های دنیوی برآمده از انگیزه اخروی ۳۲۰
۷. حرمت بعضی انگیزه‌های دنیوی در فعالیت‌های دینی ۳۲۱
۸. استحباب اخلاص در دعوت دینی ۳۲۲
۹. اخذ اجرت برای مقدمات دعوت دینی ۳۲۳
۱۰. حکم وضعی عقد اجاره برای دعوت دینی ۳۲۴
۱۱. نسبت روایات با قاعده اخذ اجرت برواجبات ۳۲۵
۱۲. اشکال مختلف فعالیت‌های دینی، مشمول روایات ۳۲۶

فصل دهم: ارتزاق از بیت المال / ۳۲۹

۳۲۹.....	مقدمات بحث.....
۳۳۱.....	نحوه ارتزاق از بیت المال.....
۳۳۱.....	۱. اجیر شدن برای دولت.....
۳۳۲.....	استدلال برای حرمتِ طریقِ اجرت.....
۳۳۳.....	۲. تأمین از باب فقر.....
۳۳۴.....	۳. تأمین از باب فقریا مصالح مسلمانان.....
۳۳۵.....	جمع‌بندی طرق.....
۳۳۶.....	گزاره‌های فقهی.....
۳۳۹.....	فهرست منابع.....
۳۵۹.....	نمایه‌ها.....
۳۵۶.....	نمایه آیات.....
۳۵۹.....	نمایه اعلام.....
۳۶۷.....	نمایه اصطلاحات.....

سخن مؤسسه

پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی، رسالت حوزه‌های علمیه را دو چندان کرده است؛ نظام اسلامی برای تأمین پشتوانه تئوریک خود به منظور تصمیم‌گیری و اجرا باید مبانی علمی لازم را در اختیار داشته باشد، و این عرصه‌ای است که حوزه علمیه در کنار دیگر مجامع علمی باید در آن نقش فعال داشته باشد؛ زیرا بدون گسترش مرزهای علوم اسلامی به مباحث نوپدید و تولید علوم انسانی با رویکرد اسلامی، این نیاز پاسخ مناسب نمی‌یابد. ضرورت مجاهدت علمی به منظور پاسخگویی به مطالبات روزافزون و برحق جامعه دینی، آنگاه به اثبات می‌رسد که در نظر داشت؛ اولاً، تحولاتی جدید در مجموعه دانش بشری، به‌ویژه علوم انسانی رخ داده است؛ ثانیاً، زندگی انسان معاصر به واسطه پیشرفت در علوم و فناوری‌های جدید، دستخوش تطوراتی شگرف شده است؛ ثالثاً، شکل‌گیری نظام اسلامی، فرصت مناسبی را فراروی جامعه دینی قرار داده است تا به اهداف خود دست یابد؛ از این رو سرعت بخشیدن به فعالیت‌های علمی - حوزوی به منظور توانمندسازی نظام اسلامی در این باره ضروری می‌نماید.

«مؤسسه اشراق و عرفان» که فعالیت خود را از سال ۱۳۸۶ با نظارت علمی و ریاست عالی استاد علیرضا اعرافی رحمته‌الله آغاز کرده است، در عین تأکید

براصالت‌های حوزوی، سعی در رفع نیازمندی‌های معرفتی انسان معاصر دارد؛ از این رو مأموریت‌های خود را «پژوهش در زمینه فقه‌های نو و فلسفه‌های مضاف، بر مبنای روش اجتهادی در راستای نظام سازی اسلامی»، «پرورش پژوهشگران صاحب نظر در عرصه فقه‌های نو و فلسفه‌های مضاف و نظام سازی اسلامی» و «جمع‌آوری، تنظیم و نشر آثار ریاست عالی مؤسسه» قرار داده است تا بتواند به ایفای نقشی مؤثر در این مجال بپردازد.

کتاب گرانسنگ «مکاسب» اثر خاتم‌المجتهدین شیخ مرتضی انصاری رحمته‌الله، در طول سالیان متممادی، مورد شرح و حاشیه‌نگاری فقهای شیعه قرار گرفته و این کتاب که به حق نماینده اوج اتقان و نضج یافتگی فقاقت در مکتب تشیع است، محور بحث‌های خارج فقه حوزه علمیه بوده است. مجموعه حاضر، تقریر درس‌های خارج فقه استاد علیرضا اعرافی رحمته‌الله است که طی هشت سال تحصیلی (از سال ۱۳۸۵ تا سال ۱۳۹۳) در حوزه علمیه قم ارائه شده و علاوه بر انعکاس ابداعات و نوآوری‌های حضرت استاد در خلال مباحث «مکاسب محرمة» در نظم و تبویب نوع چهارم از انواع مکاسب محرمة (التکسب بالافعال المحرمة) ساختاری بدیع را پیشنهاد و عرضه نموده است.

مؤسسه بر خود لازم می‌داند از حضرت استاد علیرضا اعرافی رحمته‌الله که پس از ارائه دروس، در ادامه مراحل مختلف تقریر دروس، ارزیابی تقریرات را صبورانه ادامه دادند، تشکر نماید و از تلاش‌های حجت الاسلام احمد عابدین‌زاده در تقریر کتاب و مدیریت گروه تقریرات فقهی تقدیر نموده و قبول زحمت حجت الاسلام محسن پورا کبر در نظارت و ارزیابی این اثر را ارج نهد. امید است صاحب نظران و اندیشوران حوزه و دانشگاه، مؤسسه اشراق و عرفان را به منظور بهبود تولیدات علمی آینده، از نظرات و پیشنهادات سازنده خود بهره‌مند سازند.

پیش‌گفتار

یکی از کتاب‌های فقهی که احکام معاملات را بیان می‌کند، مکاسب است. بخشی از این کتاب، ویژه بررسی معاملات حرام است و با عنوان مکاسب محرّمه از دیگر بخش‌ها متمایز می‌شود. مباحث این بخش از جهات گوناگون اهمیت دارد؛ از جمله مطرح شدن موضوعاتی مانند غیبت و کذب در این بخش است که فقها در ابواب دیگر فقهی به آن‌ها نمی‌پردازند. این امر موجب تنقیح مسائل مهمی در این کتاب می‌شود. شاید از همین رو است که چینش و ساختار کتاب مکاسب محرّمه در کتاب‌های فقهی یکسان نبوده و بخش‌بندی‌های گوناگونی داشته است.

مشهورترین بخش‌بندی، نگاهسته محقق حلی رحمته الله علیه است. وی مکاسب حرام را به پنج نوع زیر تقسیم می‌کند: اعیان نجس؛ معامله با اعیانی که به سبب حرمت غایتشان حرام شده‌اند؛ اعیان فاقد منفعت؛ تکسّب با کارهای حرام و تکسّب با واجبات.

پس از وی، فقهای بسیاری از روش او پیروی کردند. یکی از آنان شیخ مرتضی انصاری رحمته الله علیه است که بر اساس همین تقسیم‌بندی، یکی از دقیق‌ترین

آثار خویش را در فقه استدلالی پدید آورد. کتاب مبسوطی در کانون توجّه قرار گرفته است و شروع و حواشی بسیاری بر آن نگاشته‌اند؛ حتی امروزه نیز برخی از فقها، آن کتاب را محور دروس خارج خود قرار می‌دهند. استاد آیت‌الله اعرافی رحمته الله از فقیهانی است که چندین سال تدریس درس خارج خود را به بحث مکاسب محرّمه اختصاص داده است. وی در تقسیم اساس مکاسب، از روش شیخ انصاری رحمته الله پیروی کرده است؛ اما در جزئیاتش نوآوری‌هایی پدید آورده است. این نوآوری‌ها افزون بر انسجام بخشی به مباحث کتاب، می‌تواند زمینه‌ساز ایجاد ابواب فقهی جدیدی شود؛ از همین رو، گروهی از شاگردانشان به تقریر دروس خارج فقه مکاسب محرّمه ایشان همّت گماشتند.

نوآوری‌ها و مزیت‌های کتاب حاضر نسبت به کتاب‌های دیگر موجود درباره مکاسب محرّمه، به شرح ذیل است:

۱. در این کتاب، نوع اول (اعیان نجس) به دو قسم حیوانات و غیر حیوانات تقسیم شده و تکسّب با حیوانات در مجلد جداگانه‌ای آمده است. این تقسیم موجب انسجام بیشتر مطالب و زمینه‌ساز ایجاد باب فقهی جدیدی به نام «تکسّب با حیوانات» و «احکام حیوانات» می‌شود.

۲. عناوین نوع چهارم در مکاسب شیخ انصاری رحمته الله به صورت الفبایی تنظیم شده است؛ ولی در این کتاب عنوان‌ها بر اساس موضوعات به هفت گروه تقسیم شده است. این تقسیم مزیت‌هایی دارد؛ از جمله این که مطالب هر گروهی منسجم شده، قواعد کلی برای آن‌ها به دست می‌آید؛ از این رو، هر گروهی می‌تواند یک باب فقهی تشکیل دهد. البته این تقسیم عقلی، نیست و گروه‌ها و عناوین آن‌ها افزایش‌پذیرند. این گروه‌ها عبارت‌اند از:

الف) محرّمات آداب تجارت: این گروه شامل عنوان‌های حرامی است

که در تجارت از آن‌ها نهی شده است؛ مانند: تطئیف، غش و نجش.

ب) محرمات علوم: این گروه به دو دسته عناوین مربوط به حوزه نشر و علوم غریبه تقسیم می‌شود. عناوین حوزه نشر شامل حقّ تألیف، کتب ضلال و بیع مصحف و عناوین علوم غریبه شامل تنجیم، سحر و قیافه است.

ج) محرمات هنر: این گروه، عناوین مرتبط با جنبه زیبایی خواهی انسان را دربرمی‌گیرد؛ مانند: تزئین، پوشیدن ابریشم و طلا در مردان، حلق لحيه، تصویر و غنا. عنوان تزئین در مکاسب محرمه متداول بحث نشده و تنها مواردی از محرمات آن مثل تدلیس ماشطه مطرح شده است؛ ولی در این کتاب با طرح عنوان تزئین، نخست اصل استحباب تزئین و سپس محرمات آن به طور کامل بررسی شده است.

د) محرمات روابط میان فردی: این گروه شامل عناوینی است که به حوزه عام روابط اجتماعی میان انسان‌ها مربوط می‌شود. البته برخی از عناوین روابط میان فردی به حیطة‌های خاصی مانند سیاست و اقتصاد مربوط است. از این عناوین، ذیل باب فقهی مربوط بحث می‌شود. در این جا فقط عناوینی می‌آید که در همه حوزه‌های عام اجتماعی کاربرد دارد؛ مانند: سبّ مؤمن، نیمه، نیاحه، تشبّه به جنس مخالف، تشبیب، قیادت، غیبت و کذب.

ه) محرمات سیاست: این گروه برای عناوینی است که به محرمات روابط مکلف با سلاطین جور مربوط می‌شود؛ مانند: قبول ولایت از طرف سلطان جور، معونه الظالمین، معامله جوایز سلطان جور و معامله خراجیات سلطان جور.

و) محرمات ورزش و بازی: در این گروه عناوین مربوط به بازی و سرگرمی

مطرح می‌شود؛ مانند: لهو و لعب و قمار.

ز) محرّمات روابط اداری: در این گروه عناوین حرام روابط اداری مطرح می‌شود؛ مثل: رشوه، اختلاس، رانت خواری و پورسانت. در مکاسب محرّمه متداول، از میان عناوین این گروه فقط رشوه مطرح می‌شود و دیگر عناوین از ابداعات این کتاب است.

۳. در هریک از عناوین، پس از بررسی ادلّه و استنتاج حکم، فصلی به فروع آن عنوان اختصاص دارد. اهمیت این بخش از آن جهت است که در بسیاری از موارد، فروع جدید و مورد ابتلایی وجود دارند که در سایر کتب متداول فقهی بحث نشده‌اند.

۴. شیوه نگارش تقریرات بدین شکل است:

پیش از بررسی ادلّه هریک از عناوین، ابتدا مفهوم‌شناسی و پیشینه فقهی و فرافقهی آن عنوان مطرح شده است تا موضوع، شناسانده و محدوده بحث مشخص گردد. سپس ادلّه نقل شده‌اند. در این بخش ابتدا بررسی سندی و دلّالی هریک از ادلّه بیان شده و در پایان، جمع‌بندی کلی و بیان نظر مختار آمده است. آن‌گاه فروع عنوان به همان شیوه کلی (مفهوم‌شناسی، بیان پیشینه فقهی و فرافقهی، بیان ادلّه، بررسی سندی و دلّالی ادلّه و جمع‌بندی کلی) آمده است.

مجلّد پیش روی، جلد پانزدهم این کتاب است که به بحث اخذ اجرت برای واجبات می‌پردازد و به مثابه نوع پنجم مکاسب محرّمه است. حجت الاسلام احمد عابدین زاده با نظارت حجت الاسلام محسن پوراکبر، این مجلد را تقریر کرده است.

گفتنی است که نظارت و راهنمایی استاد آیت‌الله اعرافی در تقریر همه مجلدات، روشنگر راه ما بوده است.

در پایان تشکر می‌کنیم از همه عزیزانی که در فراهم آمدن این اثر، یاری‌مان کردند: استاد محترم آیت‌الله اعرافی رحمته‌الله همکارانمان در گروه تقریر، به‌ویژه حجت‌الاسلام محسن پورا کبر (ناظر)، احمد رضائی (ویراستار)، حمید بهرامی (صفحه‌آرا) و همکاران محترم در مؤسسه اشراق و عرفان به‌ویژه حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر سید نقی موسوی.

گروه تقریرات فقهی مؤسسه اشراق و عرفان

مقدمه

پنجمین و آخرین نوع از مکاسب محرمه، تکسب با کارهایی است که به خودی خود و با قطع نظر از تعلق اجاره، جعاله یا عقود دیگر به آنها، واجب شمرده می‌شوند. این واجبات اعم از واجبات فردی؛ مانند نماز و روزه و واجبات اجتماعی؛ مانند امر به معروف و نهی از منکر، تبلیغات دینی و مشاغلند. این نوع از مکاسب محرمه در مقابل نوع چهارم قرار دارد که موضوعش تکسب با کارهای حرام است.